

DELIMITAREA TRAFICULUI DE FIINȚE UMANE DE UNELE INFRAȚIUNI ADIACENTE

Alexandru TĂNASE

Catedra Drept Penal și Criminologie

In this study, it is shown that, as provided by lett. a) par.(1) art.165 PC RM, when human trafficking involves the victim kidnapping, no further qualification is required under art.164 PC RM. Also, the illegal deprivation of liberty (art.166 PC RM) is absorbed organically by the offense provided by art.165 PC RM. Meanwhile, when the victim exploitation is following the act of human trafficking, namely the offence of unlawful deprivation of liberty is susceptible, likely to build the real competition with the offense stipulated at art.165 PC RM. This is because, usually, the exploited victim is under a full or partial limitation of physical freedom. It is concluded that the absorption by human trafficking of the offense specified at art.167 PC RM is not possible. When the goal of the human trafficking act is accomplished, expressed by exploitation in slavery and in conditions similar to slavery, the offence of human trafficking will form a real competition with the offence provided by art.167 PC RM; the absorption by human trafficking of the act of pimping is not possible. The perfect competition between the offenses stipulated at art.165 and art.220 PC RM is not possible, too. It is disclosed that, regarding the practicing of beggary, if the victim's consent on it is missing or not, and is vitiated, there can not be attested the offense specified at art.302 PC RM. It is established that both human trafficking and pimping may have national or transnational character.

Când vorbim despre trafic de ființe umane, trebuie să avem în vedere și aspectele colaterale legate de răpirea unei persoane, de privațiunea ilegală de libertate, de proxenetism, de trecerea ilegală a frontierei de stat etc. În acest sens, o importanță deosebită prezintă capacitatea de individualizare riguroasă a activităților prin a căror săvârșire se realizează infracțiunea de trafic de ființe umane, în scopul delimitării acestora de alte activități ilegale, incriminate ca infracțiuni distincte. În consecință, în cele ce urmează vor fi identificate criteriile de delimitare a infracțiunii de trafic de ființe umane în raport cu faptele incriminate la art.164, 166, 167, 168, 220, 302, 362, 362¹ CP RM.

1. Delimitarea traficului de ființe umane de unele infracțiuni contra libertății persoanei

Motivul pentru investigarea deosebirilor și asemănarilor dintre infracțiunea, prevăzută la art.165 CP RM, și infracțiunile, prevăzute la art.164, 166, 167 și 168 CP RM, îl constituie următoarea afirmație care poate genera interpretări neunivoce: „Infracțiunea de trafic de ființe umane se comite în concurs cu alte infracțiuni, cum ar fi: răpirea unei persoane, sclavia și condițiile similare sclaviei, munca forțată ...” [1].

De asemenea, sunt susceptibile de astfel de interpretări unele spețe din practica judiciară: *K.H. a fost condamnat, printre altele, în baza lit.a), b), c) alin.(2) art.165 CP RM. La 02.02.2004, acționând împreună cu L.P., prin promisiuni false de angajare la muncă, profitând de starea materială grea a lui M.A., K.H. a recrutat-o și a transportat-o în Turcia, în scopul exploatării sexuale. Pe parcursul a două luni K.H. a organizat exploatarea sexuală a victimei, prin limitarea libertății victimei și lipsirea ei de documentele personale [2]; • L.S. a fost condamnat în conformitate cu lit.b), d) alin.(2) art.165 CP RM. Prin înțelegere prealabilă cu sora sa, L.T., în luna iulie 2005, în scopul practicării de către G.E. și I.V. a prostituției, le-a recrutat, promițându-le că vor lucra în calitate de cameriste într-un hotel din Turcia. Ajungând în Turcia, cele două victime au fost sechestrare de concubinul lui L.T., un oarecare A., care le-a constrâns să se prostitueze [3].*

Astfel, întrebarea care se profilează este: în care cazuri traficul de ființe umane absoarbe infracțiunile prevăzute la art.164, 166, 167 sau 168 CP RM și în care cazuri formează concurs cu aceste infracțiuni?

Întâi de toate ne vom concentra atenția pe **delimitarea traficului de ființe umane de infracțiunea de răpire a unei persoane** (art.164 CP RM) și **de infracțiunea de privațiune ilegală de libertate** (art.166 CP RM).

Care sunt asemănările dintre traficul de ființe umane și aceste două infracțiuni? Considerăm că asemănările sunt următoarele:

1) același obiect juridic suprageneric (relațiile sociale cu privire la persoană), obiect juridic generic (relațiile sociale cu privire la libertatea, cinstea și demnitatea persoanei), obiect juridic principal (relațiile sociale cu privire la libertatea fizică a persoanei);

2) coincidența unora dintre valorile sociale care reprezintă obiectul juridic secundar al infracțiunii (relațiile sociale cu privire la libertatea psihică, integritatea corporală, sănătatea, viața persoanei etc.);

3) caracterul complex al laturii obiective a infracțiunii, presupunând îmbinarea într-un tot unitar a acțiunii principale și a acțiunii adiacente;

4) coincidența unora dintre modalitățile acțiunii adiacente din cadrul faptei prejudiciabile (amenințarea cu violența, violența nepericuloasă pentru viața și sănătatea persoanei, violența periculoasă pentru viața și sănătatea persoanei, înșelăciune etc.);

5) manifestarea intenției față de cele săvârșite (cu precizarea că, atunci când infracțiunea îmbracă forma unei infracțiuni materiale, se manifestă imprudență în raport cu urmările prejudiciabile corespunzătoare);

6) coincidența unor circumstanțe agravante (de exemplu, „asupra a două sau mai multor persoane”, „de două sau mai multe persoane”, „cu aplicarea violenței periculoase pentru viața sau sănătatea persoanei” etc.) etc.

Însă, în afară de asemănări, între traficul de ființe umane și infracțiunile prevăzute la art.164 și 166 CP RM există și *deosebiri*:

1) în cazul traficului de ființe umane, obiectul juridic secundar este reprezentat de mai multe valori sociale;

2) victime ale infracțiunilor prevăzute la art.164 și 166 CP RM pot fi și persoanele minore;

3) în art.165 CP RM, modalitățile acțiunii adiacente sunt specificate expres;

4) infracțiunile prevăzute la art.164 și 166 CP RM pot urmări orice scop;

5) vârsta minimă a răspunderii penale, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.164 și 166 CP RM, este în exclusivitate sau poate fi de 14 ani;

6) persoana juridică nu poate fi subiect al infracțiunilor prevăzute la art.164 și 166 CP RM;

7) nu coincid unele circumstanțe agravante ale infracțiunilor confruntate;

8) în art.164 și 166 CP RM nu este formulată o clauză de genul celei stabilite la alin.(4) art.165 CP RM etc.

După această prezentare a asemănarilor și deosebirilor dintre traficul de ființe umane și faptele incriminate la art.164 și 166 CP RM, este mai ușor să răspundem la întrebările pe care le-am formulat mai sus.

Așadar, în care cazuri există concurența dintre o parte și un întreg implicând art.164, 165 și 166 CP RM? Este evidentă o astfel de concurență în cazul traficului de ființe umane presupunând răpirea ca modalitate a acțiunii adiacente (caz prevăzut la lit.a) alin.(1) art.165 CP RM). În acest caz, partea este art.164 CP RM, iar întregul este lit.a) alin.(1) art.165 CP RM. Într-un asemenea caz, respectând prevederile art.118 CP RM, nu vom recurge la calificarea suplimentară conform art.164 CP RM. Așadar, în cazul examinat, infracțiunea de trafic de ființe umane absoarbe infracțiunea de răpire a unei persoane.

Din considerentele menționate mai sus, nu este cu putință concursul ideal dintre infracțiunile prevăzute la art.164 și 165 CP RM. În schimb, este posibil concursul real dintre ele.

Spre deosebire de răpirea unei persoane, privațiunea ilegală de libertate nu este nominalizată expres în dispoziția art.165 CP RM. Înseamnă oare aceasta că traficul de ființe umane nu absoarbe privațiunea ilegală de libertate?

Pentru a răspunde la întrebarea dată, vom apela la cele menționate de S.Luca și G.-L. Safta: „... fiecare dintre modalitățile alternative de săvârșire a infracțiunii de trafic de persoane poate presupune o restrângere totală sau parțială, după caz, a libertății de mișcare a victimei traficului. Ori de câte ori lipsirea de libertate a persoanei traficate este necesară realizării ... elementului material al infracțiunii respective, lipsirea de libertate este absorbită în mod natural în conținutul constitutiv al infracțiunii, fiind intrinsecă săvârșirii acesteia” [4].

Și în condițiile legii penale autohtone, privațiunea ilegală de libertate se absoarbe organic de infracțiunea prevăzută la art.165 CP RM. Bineînțeles că, de unele singure, recrutarea, transportarea, transferul victimei etc. nu pot absorbi privațiunea ilegală de libertate. Această absorbție se realizează în momentul îmbinării uneia din modalitățile acțiunii principale din cadrul traficului de ființe umane cu una dintre modalitățile acțiunii adiacente respective. Considerăm că nu este întâmplătoare specificarea, la lit.a) alin.(1) art.165 CP RM, a răpirii persoanei. Legiuitorul sugerează că, în ipoteza dată, privațiunea ilegală de libertate din contextul traficului de ființe umane se realizează după o prealabilă deplasare a victimei (de exemplu, cu ocazia transportării victimei). În toate celelalte cazuri, se are în vedere că privațiunea ilegală de libertate din contextul traficului de ființe umane se realizează în lipsa unei astfel de deplasări (de exemplu, cu ocazia adăpostirii victimei).

Oricum, traficul de ființe umane absoarbe, după caz, fie răpirea unei persoane, fie privațiunea ilegală de libertate. Altfel nici nu poate fi, luând în considerație că toate cele trei infracțiuni confruntate sunt infracțiuni

care aduc atingere în principal libertății fizice a persoanei, doar că art.165 CP RM are o sferă de incidență mai cuprinzătoare decât art.164 și 166 CP RM.

Deci, traficul de ființe umane nu poate forma concurs ideal cu infracțiunea prevăzută la art.166 CP RM. Între cele două infracțiuni se poate atesta numai un concurs real.

În consecință, revenind la cea de-a doua speță consemnată mai sus, este necesar să afirmăm că utilizarea sintagmei de genul „sechestrarea victimei” în legătură cu victima traficului de ființe umane nu trebuie să conducă la ideea că ar fi necesară calificarea suplimentară conform art.164 sau 166 CP RM.

Cât privește prima speță, din contra, este regretabil că nu s-a făcut calificarea și în baza art.166 CP RM. Or, la o analiză atentă, se poate vedea că, în acel caz, limitarea libertății victimei se realizează la etapa de exploatare a victimei, deci după consumarea traficului de ființe umane. Cu alte cuvinte, suntem în prezența concursului real dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 166 CP RM.

De fapt, considerăm că, atunci când exploatarea victimei urmează traficului de ființe umane, în primul rând, anume infracțiunea de privațiune ilegală de libertate este susceptibilă să formeze concursul real cu infracțiunea prevăzută la art.165 CP RM. Aceasta pentru că, de regulă, victima exploatată se află în condițiile unei limitări totale sau parțiale a libertății fizice.

Acestea fiind spuse, în cele ce urmează ne vom concentra atenția asupra **delimitării traficului de ființe umane în raport cu infracțiunile prevăzute la art.167 și 168 CP RM.**

Astfel, la art.167 CP RM se stabilește răspunderea pentru infracțiunea de sclavie și condiții similare sclaviei. Care sunt asemănările dintre această infracțiune și infracțiunea de trafic de ființe umane? Aceste asemănări sunt:

1) același obiect juridic suprageneric (relațiile sociale cu privire la persoană) și obiect juridic generic (relațiile sociale cu privire la libertatea, cinstea și demnitatea persoanei);

2) posibilitatea ca libertatea psihică, integritatea corporală sau sănătatea persoanei să sufere atingere în urma săvârșirii infracțiunii;

3) ambele infracțiuni sunt infracțiuni formale;

4) ambele infracțiuni sunt săvârșite cu intenție directă;

5) în cazul ambelor infracțiuni, vârsta minimă a răspunderii penale pentru subiectul infracțiunii este de 16 ani.

În afară de similarități, cele două infracțiuni presupun și *deosebiri*:

1) traficul de ființe umane aduce atingere în principal relațiilor sociale cu privire la libertatea fizică a persoanei. În cazul infracțiunii prevăzute la art.167 CP RM, obiectul juridic special sau, după caz, obiectul juridic principal derivă de asemenea din relațiile sociale cu privire la libertatea, cinstea și demnitatea persoanei, reprezentând obiectul juridic generic al infracțiunii. În acest sens, se menționează: „... la fel ca și sclavia, traficul de ființe umane, prin natura și scopul de exploatare, este bazat pe exercitarea puterii atașată dreptului de proprietate; făptuitorul tratează ființele umane în calitate de produse care pot fi cumpărate și vândute, impuse cu forța să lucreze; implică supravegherea îndeaproape a activităților victimei, ale cărei mișcări adesea sunt limitate și implică folosirea violenței și a amenințărilor asupra victimei” [5].

Totuși, așa cum menționează S.Brînză, „obiectul juridic special al infracțiunii de la art.167 CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la libertatea persoanei, însă nu sub un anumit aspect ..., ci libertatea înțeleasă în sensul cel mai larg, deoarece, prin săvârșirea acestei infracțiuni, persoana este lipsită complet de acest atribut esențial al ei” [6]. O opinie similară este exprimată de către S.Luca și G.-L. Safta [7], precum și de M.Mutu-Strulea [8].

Așadar, în cazul infracțiunii prevăzute la art.167 CP RM, victima întotdeauna este privată de orice libertate. În contrast, în cazul traficului de ființe umane, privarea de libertate poate fi, după caz, totală sau parțială;

2) în cazul infracțiunii de trafic de ființe umane, este mult mai largă gama de valori sociale reprezentând obiectul juridic secundar al infracțiunii. De exemplu, relațiile sociale cu privire la viața, libertatea și inviolabilitatea sexuală a persoanei, cu privire la libertatea manifestării de voință (în sensul de a nu fi înșelată) etc. nu pot constitui obiectul juridic secundar al infracțiunii prevăzute la art.167 CP RM;

3) în cazul infracțiunii prevăzute la art.167 CP RM, obiectul material îl reprezintă chiar ființa umană depersonalizată. În cazul infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM, obiectul material, atunci când există, constă în corpul persoanei;

4) victimă a infracțiunii prevăzute la art.167 CP RM poate fi și o persoană minoră;

5) în cazul infracțiunii prevăzute la art.167 CP RM, fapta prejudiciabilă nu include o acțiune principală și o acțiune adiacentă, deși presupune prezența unor modalități alternative;

6) traficul de ființe umane poate avea ca scop exploatarea în sclavie sau în condiții similare sclaviei. În opoziție, infracțiunea prevăzută la art.167 CP RM nu poate avea ca scop traficul de ființe umane;

7) în genere, în art.167 CP RM nu este specificat vreun scop anume al infracțiunii;

8) persoana juridică nu poate fi subiect al infracțiunii prevăzute la art.167 CP RM;

9) în art.167 CP RM nu sunt stabilite circumstanțe agravante pentru infracțiunea de sclavie și condiții similare sclaviei.

În concluzie, nu poate exista o relație de concurență între art.165 și art.167 CP RM. Sunt prea multe și de esență deosebirile între cele două infracțiuni, astfel încât nu este posibil ca traficul de ființe umane să absoarbă infracțiunea specificată la art.167 CP RM.

Atunci când este realizat scopul traficului de ființe umane, exprimat în exploatarea în sclavie și în condiții similare sclaviei, infracțiunea de trafic de ființe umane va constitui un concurs real cu infracțiunea prevăzută la art.167 CP RM. În mod regretabil, în practică se atestă cazuri când nu se face calificarea suplimentară conform art.167 CP RM [9].

Însă, aceasta nu înseamnă că toate infracțiunile de sclavie și condiții similare sclaviei sunt precedate de săvârșirea traficului de ființe umane în scop de exploatare în sclavie și în condiții similare sclaviei. În această privință, are dreptate Gh.Botnaru când afirmă că este posibil ca sclavia și condițiile similare sclaviei să nu aibă legătură cu traficul de ființe umane (de exemplu, atunci când un bărbat ia în captivitate o femeie pe care o impune ulterior să rămână în relații de concubinaj) [10].

În altă ordine de idei, este necesar să efectuăm delimitarea traficului de ființe umane în raport cu infracțiunea de muncă forțată, specificată la art.168 CP RM. În principal, *asemănările* dintre aceste fapte infracționale sunt aceleași ca și *asemănările* dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 167 CP RM. În plus, prezintă aceleași caracteristici obiectul material al celor două infracțiuni comparate, și anume: corpul persoanei.

Deosebirile dintre traficul de ființe umane și infracțiunea de muncă forțată sunt următoarele:

1) obiectul juridic principal al infracțiunii de trafic de ființe umane îl constituie relațiile sociale cu privire la libertatea fizică a persoanei. Altfel este conținutul obiectului juridic special sau, după caz, obiectului juridic principal al infracțiunii prevăzute la art.168 CP RM. De exemplu, I.I. Akimova consideră că acesta îl formează relațiile sociale care asigură dreptul persoanei la munca liberă; acest drept subiectiv include trei atribute care sunt afectate în egală măsură, atunci când cineva este influențat să presteze munca în mod forțat: 1) libertatea muncii; 2) dreptul de a dispune de vocația pentru o anumită muncă, de a alege profesia și genul de activitate; 3) interzicerea muncii forțate [11].

Considerăm că, în realitate, libertatea muncii și relațiile sociale aferente sunt cele vătămate în cazul săvârșirii infracțiunii prevăzute la art.168 CP RM. Aceasta rezultă din dispoziția de la lit.a) art.5 din Codul muncii, în conformitate cu care libertatea muncii include: dreptul la munca liber aleasă sau acceptată; dreptul de a dispune de capacitățile sale de muncă; dreptul de a alege profesia și ocupația. Prevederi similare se conțin în alin.(1) art.43 „Dreptul la muncă și la protecția muncii” din Constituția Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 29.07.1994 [12];

2) în cazul infracțiunii specificate la art.165 CP RM, mai multe sunt valorile și relațiile sociale care reprezintă obiectul juridic secundar al infracțiunii;

3) o persoană minoră poate fi victimă a infracțiunii de muncă forțată;

4) în cazul faptei infracționale prevăzute la art.168 CP RM, nu se atestă prezența unei acțiuni principale și a unei acțiuni adiacente, deși fapta dată o alcătuiesc mai multe modalități cu caracter alternativ;

5) legiuitorul nu stabilește un scop special pentru infracțiunea de muncă forțată. Traficul de ființe umane nu se numără printre scopurile acestei infracțiuni. În schimb, scopul de exploatare prin muncă sau servicii forțate constituie una dintre formele scopului acțiunii principale din cadrul traficului de ființe umane;

6) persoana juridică nu poate fi subiect al infracțiunii prevăzute la art.168 CP RM;

7) în art.168 CP RM nu sunt specificate circumstanțe agravante pentru infracțiunea de muncă forțată.

După punctarea acestor diferențe specifice, este cazul să menționăm că, în opinia lui S.Luca și G.-L. Safta, „în cazul în care o persoană este constrânsă să îndeplinească o sarcină, o muncă pe care, în mod normal, nu ar fi efectuat-o sau este pusă în situația de a presta o muncă la care nu era obligată, ca și când ar fi avut îndatorirea să o facă, iar executarea muncii respective se face în mod forțat, prin modalitățile și mijloacele incriminate prin art.12 și 13 din Legea nr.678/2001 (se are în vedere Legea României privind prevenirea și combaterea traficului de persoane – *n.a.*), făptuitorul va răspunde pentru infracțiunea de trafic de persoane” [13].

Considerăm că, în conjunctura legii penale autohtone, nu poate fi acceptată univoc această poziție. Traficul de ființe umane poate să absoarbă infracțiunea prevăzută la art.168 CP RM numai atunci când această infracțiune apare în modalitatea de ținere a persoanei în servitute pentru achitarea unei datorii. Or, la lit.a) alin.(1) art.165 CP RM, ca modalitate a acțiunii adiacente din cadrul traficului de ființe umane, deci ca parte a traficului de ființe umane, se menționează servitutea în scopul întoarcerii unei datorii, a cărei mărime este stabilită în mod rezonabil. Este clar că, în ipoteza dată, suntem în prezența unei concurențe dintre o parte (art.168 CP RM) și un întreg (art.165 CP RM).

Însă, infracțiunea de muncă forțată nu se reduce doar la ținerea persoanei în servitute pentru achitarea unei datorii. În art.168 CP RM sunt nominalizate alte două modalități ale acestei infracțiuni: 1) forțarea unei persoane să presteze o muncă împotriva dorinței sale; 2) obținerea muncii sau a serviciilor prin înșelăciune, constrângere, violență sau amenințare cu violența. Concretizată în astfel de modalități, infracțiunea de muncă forțată nu mai poate fi absorbită de traficul de ființe umane. În schimb, munca sau serviciile forțate, concretizate în aceste două modalități, pot constitui scopul infracțiunii de trafic de ființe umane. Ceea ce înseamnă că realizarea în astfel de condiții a scopului traficului de ființe umane atestă concursul real dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 168 CP RM.

În mod regretabil, în aceleași condiții, în practica judiciară nu s-a efectuat calificarea suplimentară în baza art.168 CP RM [14].

Din cele menționate mai sus nu reiese că infracțiunea de muncă forțată nu poate avea o existență independentă. Nu în toate cazurile această infracțiune este legată de infracțiunea de trafic de ființe umane. Astfel, prezintă interes următorul caz din practica judiciară: *C.N. a fost recunoscut vinovat de săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.168 CP RM. Pentru a pronunța sentința, instanța a reținut că, în luna aprilie 2005, prin înșelăciune, urmărind scopul exploatării prin muncă și servicii forțate, făptuitorul i-a propus lui C.G. să plece la muncă în Ucraina. Ajuns la destinație, C.G. a muncit în gospodăria fiicei lui C.N., nefiind remunerat pentru munca prestată [15]. O soluție de calificare similară a fost atestată într-un alt caz din practica judiciară [16].*

Este straniu că, în situațiile date, nu s-a atestat prezența traficului de ființe umane. Ce, dacă nu trafic de ființe umane, a săvârșit C.N., atunci când, prin înșelăciune, l-a recrutat (și, probabil, l-a transportat) pe C.G., în scopul exploatării prin muncă sau servicii forțate?

Este adevărat că, după aceasta, a săvârșit infracțiunea de muncă forțată. Dar de ce numai aceasta a fost reținută la calificare?

Din acest caz din practica judiciară, dar și din cele relatate anterior, observăm că eroarea constă în calificarea parțială a celor săvârșite: se reține la calificare fie numai infracțiunea-mijloc (adică, traficul de ființe umane), fie numai infracțiunea-scop, reprezentând exploatarea (adică, infracțiunea prevăzută la art.167, 168 sau la alte articole din Codul penal). Însă, ar trebui reținute ambele infracțiuni, pentru că formează un sistem *sui generis*. Despre aceasta ne vorbește M.A. Hotca: concursul cu conexitate etiologică este acea specie de concurs de infracțiuni care presupune săvârșirea unei infracțiuni pentru a înlesni săvârșirea altei infracțiuni [17]. Așadar, făptuitorul săvârșește traficul de ființe umane pentru a-i fi mai ușor să săvârșescă ulterior una din infracțiunile specificate la art.167, 168 etc. din Codul penal.

În concluzie, art.168 CP RM poate fi aplicat de unul singur în cazurile de genul celui exemplificat de Gh.Botnaru: un întreprinzător ia la serviciu o persoană, pe care o impune ulterior să presteze unele munci contrar voinței acesteia [18]. Într-adevăr, de această dată, în prealabil, nu a fost săvârșit traficul de ființe umane. E drept că persoana a fost recrutată, mai bine zis, a fost angajată la muncă. Însă, a fost angajată nu prin înșelăciune, violență, amenințare cu violența etc. Chiar dacă ulterior făptuitorul recurge la asemenea procedee, ele nu vor fi în legătură cauzală cu angajarea (recrutarea). Va lipsi intenția unică complexă, caracteristică unei infracțiuni complexe. Deci, va lipsi necesitatea calificării celor săvârșite în baza art.165 CP RM.

2. Delimitarea traficului de ființe umane de infracțiunea de proxenetism

Infracțiunea de proxenetism (art.220 CP RM) face parte din grupul infracțiunilor contra sănătății publice și conviețuirii sociale, prevăzute de Capitolul VIII al Părții Speciale a Codului penal. Această infracțiune se exprimă în îndemnul sau determinarea la prostituție ori în înlesnirea practicării prostituției, ori în tragerea de foloase de pe urma practicării prostituției de o altă persoană.

În același timp, așa cum remarcă just S.L. Oprea, dintre toate formele pe care le îmbracă scopul traficului de ființe umane, obligarea la practicarea prostituției constituie cel mai întâlnit fenomen [19]. Necesitatea

delimitării infracțiunilor prevăzute la art.165 CP RM și la art.220 CP RM o invocă și Gh.Botnaru: în art.165 CP RM este prevăzută răspunderea, inclusiv, pentru recrutarea victimei în scop de impunere ulterioară a acesteia să se prostitueze; totodată, în art.220 CP RM se prevede răspunderea, inclusiv, pentru îndemnul sau determinarea la prostituție; prin urmare, s-ar părea că asistăm la o concurență a două norme penale [20].

La fel, necesitatea disocierii celor două fapte infracționale este condiționată de unele formulări din practica judiciară, atunci când, într-o manieră stângace și neevoluată, se încearcă argumentarea reținerii la calificare fie a infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM, fie a celei prevăzute la art.220 CP RM: „*Avocatul A.D. a declarat apel în interesul inculpatei A.B., solicitând casarea sentinței și pronunțarea unei hotărâri de achitare, motivând că instanța de judecată a interpretat eronat probele. Inculpatei nu-i putea fi incriminată acțiunea de recrutare, deoarece, în ședința de judecată, partea vătămată a declarat că a depus plângere împotriva lui A.B. pe motiv că fiica acesteia i-a sustras aurul și telefonul mobil. Tot în ședința de judecată a declarat că dacă fiica lui A.B. îi va întoarce aurul și telefonul mobil, ea își va retrage plângerea*” [21]; • „*B.A. a fost condamnată în baza lit.a), b), d) alin.(2) art.165 CP RM ... Pentru a pronunța sentința, instanța de fond a reținut că B.A., la începutul lunii iunie 2005, aflându-se într-un bar din sectorul Râșcani, mun. Chișinău, în scop de profit, prin înșelăciune și abuz de încredere, sub pretextul angajării la muncă în Turcia, le-a recrutat pe S.L. și G.C. După care a organizat transportarea lor în Turcia, unde, după o înțelegere prealabilă cu complicele său de origine turcă, D., le-a vândut pe cele două victime proxeneților în scop de exploatare sexuală*” [22].

În alt context, pot fi consemnate anumite *asemănări* între infracțiunea de trafic de ființe umane și infracțiunea de proxenetism:

1) ambele infracțiuni pot aduce atingere, în plan secundar, relațiilor sociale cu privire la integritatea corporală sau la libertatea psihică a persoanei;

2) ambele infracțiuni pot avea obiect material, atunci când presupun o influențare directă asupra corpului persoanei;

3) ambele infracțiuni sunt infracțiuni formale;

4) intenția poate fi numai directă – atât în cazul traficului de ființe umane, cât și în cazul proxenetismului;

5) vârsta minimă de 16 ani este vârsta răspunderii penale pentru subiecții ambelor infracțiuni;

6) practic toate circumstanțele agravante ale proxenetismului au corespondenți în art.165 CP RM (mai puțin atunci când, în contextul circumstanței agravante specificate la lit.d) alin.(2) art.220 CP RM, influențarea corespunzătoare se aplică asupra rudelor sau apropiaților victimei).

Însă, desigur, mai mult interesează *deosebiri* care marchează infracțiunile prevăzute la art.165 și 220 CP RM.

În primul rând, comportă deosebiri obiectul juridic generic și obiectul juridic special (obiectul juridic principal) al celor două fapte infracționale. Astfel, obiectul juridic generic al traficului de ființe umane îl formează relațiile sociale cu privire la libertatea, cinstea și demnitatea persoanei. Obiectul juridic generic al proxenetismului îl constituie relațiile sociale cu privire la sănătatea publică și la conviețuirea socială.

În cazul infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM, obiectul juridic principal îl formează relațiile sociale cu privire la libertatea fizică a persoanei. În opoziție, obiectul juridic special sau, după caz, obiectul juridic principal al infracțiunii de proxenetism îl constituie relațiile sociale cu privire la moralitatea și neaservirea actelor sexuale.

După V.Popa, proxenetismul poate aduce atingere, în plan secundar, și relațiilor sociale cu privire la libertatea fizică a persoanei [23]. De fapt, este preluată opinia lui C.Olaru, exprimată în privința infracțiunii de proxenetism în accepțiunea legii penale române: „Este greu de imaginat situația obligării unei persoane la practicarea prostituției fără ca libertatea de mișcare să nu-i fie restrânsă sau limitată, indiferent de durata de timp” [24].

Considerăm că, dacă, în legătură cu infracțiunea prevăzută la art.220 CP RM, victima proxenetismului este lipsită de libertate, se impune calificarea suplimentară în baza art.166 CP RM. Suntem de acord cu S.Brînză, când afirmă că libertatea fizică a persoanei nu este un apendice al altor valori sociale desemnând persoana [25]. Pe cale de consecință, întrucât nu rezultă din art.220 CP RM, privațiunea ilegală de libertate nu poate fi absorbită de infracțiunea de proxenetism. De fiecare dată, atunci când este săvârșită, infracțiunea de privațiune ilegală de libertate trebuie să-și găsească locul convenit în cadrul calificării juridice.

O altă deosebire dintre infracțiunile de trafic de ființe umane și de proxenetism se referă la victima infracțiunii: victimă a infracțiunii prevăzute la art.220 CP RM poate fi și o persoană minoră.

Dar, mai există un aspect legat de victimele celor două infracțiuni confruntate. Astfel, în pct.15 al Hotărârii Plenului nr.37/2004 se arată: „În cazul proxenetismului, prostituata, de regulă, nu este victimă. În această

situație, între prostituată și proxenet există niște relații benevole. Însă, în unele cazuri, persoanele implicate pot fi recunoscute ca victime, deoarece infracțiunea dată le poate cauza pagube morale, fizice sau materiale”.

Considerăm că, în toate cazurile, infracțiunea de proxenetism are victimă: persoana care este subiectul pasiv în raportul juridic penal de conflict, ce s-a născut ca urmare a săvârșirii infracțiunii prevăzute la art.220 CP RM, și care este subiectul relațiilor sociale reprezentând obiectul acestei infracțiuni. Sub acest aspect, consimțământul victimei de a se prostitua nu-i anulează în nici un fel de împrejurări calitatea de victimă.

În altă ordine de idei, deosebirea dintre traficul de ființe umane și proxenetism rezidă în tratamentul relativ diferit aplicat victimelor celor două fapte infracționale.

Astfel, conform alin.(4) art.165 CP RM, victima traficului de ființe umane este absolvită de răspundere penală pentru infracțiunile săvârșite de ea în legătură cu această calitate procesuală. În art.220 CP RM lipsește o asemenea prevedere. În același timp, nu putem trece cu vederea că la alin.(2) art.89 „Practicarea prostituției” din Codul contravențional se stabilește: „Persoana angajată în prostituție contrar voinței sale este degrevată de răspundere contravențională”.

O altă deosebire dintre infracțiunile specificate la art.165 și 220 CP RM se referă la maniera de exprimare a consimțământului de către victimă.

În acest sens, în literatura de specialitate se menționează: „În cazul infracțiunii de proxenetism, ... persoana recrutată își dă acceptul, consimte nestingherit și întotdeauna în înțelegere cu persoana care o recrutează, în vederea practicării prostituției, cu scopul obținerii de avantaje reciproce” [26]; „La proxenetism, persoana care este îndemnată sau căreia i se înlesnește practicarea prostituției își dă acordul în mod nealterat, voința sa de a se prostitua aparținându-i în totalitate, în mod liber” [27].

În contrast, în cazul traficului de ființe umane, situația este de altă natură: chiar dacă victima și-a exprimat consimțământul să fie traficită, acesta este redus la zero, este anulat, nevalabil, întrucât făptuitorul a recurs la unul din factorii de viciere a consimțământului, reprezentați de modalitățile acțiunii adiacente din cadrul traficului de ființe umane specificate la alin.(1) și (2) art.165 CP RM. În consonanță, S.Brînză și V.Stati afirmă: „Deloc întâmplător, în dispoziția de la alin.(1) art.165 CP RM se utilizează expresia „cu sau fără consimțământul acesteia (adică, al victimei – n.a.)”. Or, chiar și atunci când victima traficului de ființe umane își exprimă consimțământul (de a fi recrutată, transportată, transferată, adăpostită sau primită), acest consimțământ nu poate îndeplini condițiile unui consimțământ valabil exprimat. El este întotdeauna viciat datorită influențării, îmbrăcând oricare din modalitățile stabilite la lit.a)-c) alin.(1) și la lit.f), g) alin.(2) art.165 CP RM” [28].

Anume din motivele enunțate mai sus consimțământul victimei traficului de ființe umane nu înlătură răspunderea penală a făptuitorului. În ipoteza proxenetismului, consimțământul victimei de a se prostitua este de esența acestei infracțiuni. Iată de ce, dacă lipsește consimțământul de prostituare sau dacă acesta e prezent, însă este viciat, nu poate fi vorba despre infracțiunea de proxenetism.

În alt context, alcătuirea laturii obiective a traficului de ființe umane și a proxenetismului este un alt criteriu de delimitare a acestor două fapte infracționale.

Considerăm că tocmai la acest criteriu se referă explicațiile de la lit.b) și c) pct.15¹ al Hotărârii Plenului nr.37/2004: infracțiunea de trafic de ființe umane se poate realiza numai prin acte de constrângere ori acte asimilate acestora; în cazul când o persoană, fără a recurge la mijloace de constrângere, îndeamnă sau înlesnește practicarea prostituției ori trage foloase în urma practicării prostituției, aceasta săvârșește infracțiunea de proxenetism.

Iată o serie de formulări din practica judiciară, care ilustrează aceste explicații: „*Recurentul se referă la circumstanțele de fapt ale cauzei, și anume: la aceea că M.L. a plecat în Turcia nefiind indusă în eroare de nimeni, în același timp nefiindu-i confiscate documentele*” [29]; „*Practicarea prostituției (probabil, s-a avut în vedere a proxenetismului – n.a.) nu poate fi identificată cu traficul de ființe umane, pe motiv că aceasta presupune asumarea liberă a deciziei persoanei privitor la întreținerea de relații sexuale în scopul obținerii unor beneficii materiale, pe când în cazul traficului de ființe umane este prezent elementul înșelăciunii etc., astfel părțile vătămate fiind înșelate de către inculpată*” [30]; „*De una singură, acțiunea, fără utilizarea unui mijloc de constrângere (influență), nu poate atesta prezența infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM, chiar dacă această acțiune a avut ca scop exploatarea victimei. Pentru ca infracțiunea de trafic de ființe umane să fie calificată ca atare, urmează ca făptuitorul să săvârșească cel puțin una din acțiunile din care se compune infracțiunea, prin cel puțin unul dintre mijloacele prevăzute de legea penală. Instanțele urmau să judece cauza în limitele învinuirii înaintate, și anume – referitor la acțiunea imputată „recrutare” prin*

mijlocul „înșelăciune”, care constă în inducerea în eroare a lui M.V. și V.D. cu privire la faptul că ele vor fi angajate la muncă în calitate de dansatoare, deși în realitate au fost impuse să practice prostituția” [31].

În principiu, sprijinim punctele de vedere exprimate în aceste formulări. În același timp, ele necesită anumite precizări.

Dacă ne referim la alcătuirea laturii obiective a infracțiunii prevăzute la art.220 CP RM, atunci acțiunea prejudiciabilă corespunzătoare se prezintă prin intermediul următoarelor modalități:

- 1) îndemnul la prostituție;
- 2) determinarea la prostituție;
- 3) înlesnirea practicării prostituției;
- 4) tragerea de foloase de pe urma practicării prostituției de către o altă persoană.

Este adevărat că, în prezența circumstanței agravante de la lit.d) alin.(2) art.220 CP RM, acestei acțiuni prejudiciabile (care, astfel, devine acțiune principală) i se adaugă o acțiune adiacentă, și anume: aplicarea violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei ori amenințarea cu aplicarea ei față de persoana care practică prostituția sau față de rudele sau apropiații acesteia. În ipoteza conturată, proxenetismul îmbracă, ca și traficul de ființe umane, forma infracțiunii complexe.

În legătură cu aceasta, poate să apară o întrebare deloc retorică: care este deosebirea dintre recrutarea în scop de exploatare sexuală în prostituție, săvârșită prin amenințarea cu aplicarea sau cu aplicarea violenței nepericuloase pentru viața și sănătatea persoanei (lit.a) alin.(1) art.165 CP RM), și determinarea la prostituție, săvârșită cu aplicarea violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei ori cu amenințarea aplicării ei (lit.d) alin.(2) art.220 CP RM)?

Pentru a răspunde la această întrebare, apelăm la opinia următoare: „Dacă victima nu a avut libertatea să ia hotărârea de a practica prostituția, fapta nu constituie infracțiunea de proxenetism, deoarece ea s-a realizat prin constrângere, și nu prin determinare. Or, spre deosebire de art.105² CP RM din 1961, art.220 CP RM nu mai prevede răspunderea pentru constrângere la prostituție” [32].

Care este linia de demarcare dintre determinarea la prostituție (realizată în contextul proxenetismului) și constrângerea la prostituție (realizată în contextul traficului de ființe umane)? Ea rezultă din analiza art.39 CP RM, ajustată necesităților noastre de studiu: constrângerea la prostituție presupune o astfel de influențare asupra victimei, în urma căreia aceasta își pierde posibilitatea de a-și dirija acțiunile; determinarea la prostituție constă în influențarea asupra victimei care nu are ca efect pierderea de către aceasta a posibilității de a-și dirija acțiunile.

Astfel, chiar dacă în circumstanțele descrise la lit.d) alin.(2) art.220 CP RM victima este supusă violenței sau amenințată cu aplicarea violenței, nu trebuie să interpretăm că ea este constrânsă la prostituție. În aceste condiții, victima își păstrează autonomia de voință, rămânându-i alternativă să aleagă o altă soluție decât practicarea prostituției. Sub acest aspect, delimitarea dintre determinarea la prostituție și constrângerea la prostituție amintește, într-un fel, de delimitarea determinării la sinucidere (art.150 CP RM) în raport cu constrângerea la sinucidere (care trebuie calificată ca omor). Or, chiar și atunci când determinarea la sinucidere este săvârșită prin comportare plină de cruzime, fapta se califică potrivit lit.d) alin.(2) art.150 CP RM, nu conform art.145 CP RM.

Următorul criteriu de delimitare dintre traficul de ființe umane și proxenetism derivă din criteriul precedent. El se referă la scopul infracțiunii.

În literatura de specialitate este exprimată părerea că scopul infracțiunii de proxenetism constă în exploatarea în prostituție [33]. Nu putem împărtăși acest punct de vedere. Sprijinim poziția lui S.L. Oprea că scopul infracțiunii de proxenetism se exprimă în practicarea prostituției de către o altă persoană, iar scopul traficului de ființe umane constă în exploatarea altei persoane [34].

În conformitate cu pct.4.1 al Hotărârii Plenului nr.37/2004, prin „exploatare sexuală comercială” se înțelege activitatea aducătoare de profituri, care are drept urmare majorarea activului patrimonial al făptuitorului sau al altor persoane, exprimându-se în folosirea victimei prin constrângere în prostituție sau în industria pornografică. Într-o manieră similară, la lit.c) alin.3) art.2 al Legii nr.241/2005, în definiția noțiunii „exploatare a persoanei” se menționează despre obligarea la practicarea prostituției.

În contextul analizat, atragem atenția că, uneori, în practica judiciară, în încercarea de a se argumenta lipsa sau prezența exploatării persoanei în prostituție, se prezintă detalii absolut irelevante, care nu demonstrează nimic: „Analizând probele în cauză, constatăm că acestea conțin informații despre faptul că Ț.D. a fost totuși în Turcia, a fost bătută și că a avut câte cinci clienți pe zi, rămânând gravidă și calică. În ansamblu cu alte probe, aceasta demonstrează faptul că a fost traficată” [35].

Cum putem să ne dăm seama din această manieră de descriere dacă victima a fost determinată la prostituție sau constrânsă la prostituție? De asemenea, cum putem să ne dăm seama dacă victima a fost supusă violenței în contextul traficului de ființe umane sau în contextul exploatării victimei, care urmează traficului de ființe umane?

Faptul că victima este supusă violenței sau amenințată cu aplicarea violenței nu înseamnă automat că suntem în prezența infracțiunii de trafic de ființe umane. Prevederea de la lit.d) alin.(2) art.220 CP RM denotă că astfel de procedee de influențare pot fi caracteristice și proxenetismului. Dacă aplicarea unor asemenea procedee nu pun victima într-o situație fără ieșire, care ar sili-o să practice prostituția, nu putem califica cele săvârșite în conformitate cu art.165 CP RM.

O altă deosebire dintre traficul de ființe umane și proxenetism constă în finalitatea sau, altfel spus, în scopul final urmărit de făptuitor.

În acest sens, în doctrina penală se susține că, în cazul proxenetismului, făptuitorul trage foloase, dar și victima își însușește o parte substanțială din beneficii; în cazul traficului de ființe umane, întreaga activitate are loc în scopul exclusiv al exploatării victimei, adică folosul obținut este însușit în întregime sau într-o proporție ce semnifică exploatarea de către traficanți [36].

De la caz la caz, această proporție poate fi diferită. Este cert că ea trebuie să fie una rezonabilă. De exemplu, dacă în țara respectivă prostituția este legalizată, atunci retribuția victimei proxenetismului trebuie să fie comparabilă cu retribuția persoanei care practică legalmente prostituția, cu luarea în considerație a diferențelor de rigoare.

În altă ordine de idei, revenind la identificarea deosebirilor dintre traficul de ființe umane și proxenetism, reținem că persoana juridică nu poate fi subiect al infracțiunii specificate la art.220 CP RM.

De asemenea, infracțiunii de proxenetism nu-i sunt cunoscute circumstanțele agravante prevăzute la lit.a), c)-g) alin.(2) și la lit.b) alin.(3) art.165 CP RM.

După prezentarea tuturor diferențelor specifice dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 220 CP RM este necesar a menționa că tocmai datorită acestor incompatibilități considerabile nu este posibil ca infracțiunea de trafic de ființe umane să absoarbă infracțiunea de proxenetism, sau viceversa. În sensul art.118 CP RM, nu poate exista o relație de concurență dintre o parte și un întreg în cazul art.165 și 220 CP RM.

De asemenea, considerăm că nu este posibil concursul ideal între cele două fapte infracționale. Aceeași faptă nu poate să fie simultan constrângere la prostituție și determinare la prostituție. Nu poate făptuitorul să urmărească în raport cu aceeași faptă, concomitent, atât scopul de exploatare sexuală în prostituție, cât și scopul de practicare a prostituției de o altă persoană.

În schimb, este posibil concursul real dintre traficul de ființe umane și proxenetism. Iată ce este menționat în legătură cu aceasta la lit.e) și f) pct.15¹ al Hotărârii Plenului nr.37/2004: proxenetismul se poate manifesta separat. El poate să se transforme în trafic de ființe umane ori să existe în concurs cu ultimul. În cazul când acțiunile subiectului încep ca proxenetism, iar ulterior acesta acționează asupra aceleiași persoane prin factorii de influențare specificați la lit.a)-c) alin.(1) sau la lit.f), g) alin.(2) art.165 CP RM, se va constata săvârșirea atât a infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM, cât și a infracțiunii prevăzute la art.220 CP RM.

Cu privire la aceste explicații, sunt necesare anumite precizări: nu considerăm posibilă transformarea proxenetismului în trafic de ființe umane. Datorită numeroaselor incompatibilități dintre cele două infracțiuni, nu este cu puțință ca persoana care execută intenția inițială de săvârșire a proxenetismului, până la consumarea acestei infracțiuni, să-și redirecționeze atitudinea psihică, astfel încât intenția supravinită să fie cea de săvârșire a traficului de ființe umane. Oricum, chiar dacă am admite că este posibilă o asemenea transformare de intenție, cele săvârșite s-ar califica numai conform art.165 CP RM. Nu s-ar face calificarea conform regulilor concursului de infracțiuni, așa cum se recomandă în Hotărârea Plenului nr.37/2004.

În realitate, făptuitorul, odată ce începe executarea infracțiunii de proxenetism, duce această executare până la capăt. După care începe executarea unei alte infracțiuni, a celei de trafic de ființe umane. În aceste condiții, așa cum afirmă just M.A. Hotca și M.Dobrinioiu, va exista un concurs real dintre cele două infracțiuni [37].

Despre circumstanțele în care devine posibil concursul real dintre traficul de ființe umane și proxenetism ne vorbește V.Laevski: făptuitorul constrânge să practice prostituția acea persoană care a decis să înceteze a practica prostituția, avându-se în vedere că până a-și înceta această activitate era sub supravegherea unui proxenet; făptuitorul constrânge victima să practice prostituția sub controlul lui sau al unei alte persoane, în pofida dorinței victimei de a practica prostituția sub supravegherea unui proxenet [38].

În practica judiciară se atestă și alte împrejurări în care se realizează concursul real dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 220 CP RM: *G.A. și G.C. au fost condamnați, printre altele, pentru infracțiunile prevăzute la lit.a), b), d) alin.(2) art.165 și la alin.(1) art.220 CP RM. Înțelegându-se în prealabil, cei doi au făcut cunoștință cu C.E. și P.N. Abuzând de poziția de vulnerabilitate a acestora, G.A. și G.C. le-au propus ajutor la angajarea în calitate de chelnerițe în regiunea Kosovo din fosta Iugoslavie. În același timp, adăpostindu-le într-un apartament închiriat din mun. Chișinău, cei doi făptuitori le-au propus victimelor să practice prostituția în perioada în care vor fi perfectate documentele necesare ieșirii din țară [39]; • B.L. și M.C. au fost condamnate în conformitate cu lit.d) alin.(2) art.165 și cu alin.(1) art.220 CP RM. Pentru a pronunța sentința, instanța de fond a reținut că, în luna septembrie 2004, B.L., M.C., O.V. și M.G., acționând de comun acord, prin stabilirea dinainte a rolului fiecăruia, urmărind scopul exploatării sexuale, au recrutat-o prin înșelăciune pe U.L. În aceeași perioadă, urmărind scopul practicării prostituției de către o altă persoană, aceiași patru făptuitori au determinat-o, prin îndemn, pe S.L. să plece peste hotare pentru a practica prostituția [40].*

Din analiza celor două spețe se desprinde că au în comun faptul că aceiași făptuitori săvârșesc trafic de ființe umane și proxenetism. Însă, cele două cazuri prezintă și diferențe: în primul caz, atestăm pluralitate de victime atât în cazul traficului de ființe umane, cât și în cazul proxenetismului; în cel de-al doilea caz, sunt diferite victima traficului de ființe umane și victima proxenetismului. O altă deosebire constă în aceea că, în primul caz, proxenetismul este săvârșit după consumarea traficului de ființe umane, marcat de recrutarea victimelor prin abuz de poziția lor de vulnerabilitate. În contrast, în cel de-al doilea caz, traficul de ființe umane și proxenetismul sunt săvârșite în paralel, fără vreo conexiune a unei infracțiuni cu alta.

Aceste nuanțe inerente nu pot să influențeze asupra atestării concursului dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 220 CP RM. Ele pot fi luate în considerație la individualizarea pedepselor.

3. Delimitarea traficului de ființe umane de infracțiunile prevăzute la art.302, 362 și 362¹ CP RM

În Capitolul XIII al Părții Speciale a Codului penal, în **art.302** CP RM, se stabilește răspunderea pentru infracțiunea de organizare a cerșetoriei în scop de a obține pentru sine sau pentru altul foloase materiale injuste.

Care sunt *asemănările* dintre această infracțiune și infracțiunea prevăzută la art.165 CP RM?

În primul rând, poate fi remarcată o convergență în planul modalităților sub care se poate desfășura fapta prejudiciabilă. Ne referim la recrutarea victimei, ca modalitate normativă a acțiunii principale din cadrul traficului de ființe umane și, respectiv, ca modalitate faptică a acțiunii prejudiciabile din contextul infracțiunii de organizare a cerșetoriei.

În legătură cu aceasta, A.Borodac menționează că organizarea cerșetoriei presupune, printre altele, alegerea (recrutarea) persoanelor pentru a forma un grup social stabil de persoane care să apeleze în mod repetat la mila publicului, cerând ajutor material, acțiunile lor fiind coordonate [41]. Într-un mod apropiat, X.Ulianoschi afirmă că prin „organizarea cerșetoriei” se înțelege, printre altele, activitatea îndreptată spre atragerea unei persoane sau a unui grup de persoane la practicarea cerșetoriei [42].

În alt plan, organizarea cerșetoriei, ca și traficul de ființe umane, este o infracțiune formală.

Ca și traficul de ființe umane, infracțiunea prevăzută la art.302 CP RM se caracterizează prin manifestarea intenției directe calificate de un scop special.

De asemenea, în ce privește subiectul infracțiunii, similitudinile dintre cele două infracțiuni comparate se exprimă în: 1) vârsta minimă a răspunderii penale de 16 ani; 2) posibilitatea ca și persoana juridică (cu excepția autorității publice) să fie subiect al infracțiunii.

În fine, unica circumstanță agravantă a organizării cerșetoriei, consemnată la alin.(2) art.302 CP RM, constând în săvârșirea infracțiunii asupra a două sau mai multor persoane, este similară cu circumstanța agravantă specificată la lit.b) alin.(2) art.165 CP RM.

*Deosebiri*le dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 302 CP RM rezidă în următoarele:

1) este diferit obiectul juridic generic și obiectul juridic special al celor două fapte infracționale. Astfel, obiectul juridic generic al traficului de ființe umane îl formează relațiile sociale cu privire la libertatea, cinstea și demnitatea persoanei. Obiectul juridic generic al infracțiunii de organizare a cerșetoriei îl constituie relațiile sociale cu privire la securitatea publică și ordinea publică.

Obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.302 CP RM este unul simplu și îl formează relațiile sociale a căror desfășurare normală este pusă în pericol de organizarea procurării mijloacelor de trai printr-o activitate parazitară. Pe de altă parte, obiectul juridic special al traficului de ființe umane este unul complex,

fiind alcătuit dintr-un obiect juridic principal (relațiile sociale cu privire la libertatea fizică a persoanei) și un obiect juridic secundar (relațiile sociale cu privire la libertatea psihică, integritatea corporală, sănătatea persoanei etc.);

2) infracțiunea de organizare a cerșetoriei nu are un obiect material, spre deosebire de infracțiunea de trafic de ființe umane care poate avea obiect material;

3) victimă a infracțiunii de trafic de ființe umane nu poate fi o persoană minoră;

4) maniera de exprimare a consimțământului de către victimă. În acest sens, Gh.Botnaru menționează că urmează a fi aplicat art.302 CP RM, dacă făptuitorul recrutează victima, explicându-i acesteia despre activitatea de cerșetorie pe care ea urmează să o presteze, iar victima acceptă benevol oferta propusă [43]. De asemenea, S.Brînză și V.Stati afirmă: „La organizarea cerșetoriei, victima își dă acordul în mod nealterat, voința sa de a cerși aparținându-i în totalitate, fiind exprimată în mod liber ... Victima își dă acceptul, consimte nestingherit și întotdeauna în înțelegere cu făptuitorul, în vederea practicării cerșetoriei, în scopul obținerii de avantaje reciproce” [44].

Alta este situația în cazul traficului de ființe umane: chiar dacă victima și-a exprimat consimțământul să fie traficată pentru cerșetorie, acest consimțământ nu poate fi valabil din cauza că a fost viciat prin recurgerea de către făptuitor la unul din factorii de influențare specificați la alin.(1) sau (2) art.165 CP RM. De aceea, dacă lipsește consimțământul victimei de a practica cerșetoria sau dacă acesta este prezent, însă este viciat, nu se poate atesta infracțiunea specificată la art.302 CP RM.

Din această cauză, nu putem fi de acord cu soluția de calificare din speța următoare: *T.T. a fost condamnată în baza alin.(1) art.302 CP RM. În scopul obținerii pentru sine de foloase materiale, cunoscând despre starea de vulnerabilitate a lui B.A., T.T. a recrutat-o și a îndemnat-o să practice cerșetoria în or. Moscova. B.A. a acceptat propunerea lui T.T., spunându-i că nu are pașaport și bani pentru drum. Atunci, T.T. i-a promis lui B.A. că o va ajuta să-și perfecteze pașaportul. În iarna anului 2004 au mers împreună în or. Moscova, unde au practicat cerșetoria* [45]. Abuzul de poziția de vulnerabilitate a victimei este unul dintre factorii de influențare specificați la lit.c) alin.(1) art.165 CP RM. De aceea, întrucât este viciat consimțământul victimei de a practica cerșetoria, nu poate fi atestată infracțiunea specificată la art.302 CP RM. Soluția de calificare adecvată este lit.c) alin.(1) art.165 CP RM;

5) alcătuirea laturii obiective. În acest context, în pct.15² și 15³ ale Hotărârii Plenului nr.37/2004 se arată: în cazul traficului de ființe umane pentru cerșetorie, constrângerea constituie un element obligatoriu; organizarea cerșetoriei exclude prezența factorului violenței și constituie o activitate îndreptată spre atragerea benevolă la practicarea cerșetoriei.

Așadar, la art.302 CP RM se are în vedere determinarea la cerșetorie, nu constrângerea la cerșetorie. În legătură cu aceasta, atragem atenția că, până la data intrării în vigoare a Legii Republicii Moldova pentru modificarea și completarea unor acte legislative, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 26.09.2008 [46], constrângerea unei persoane la practicarea cerșetoriei se număra printre modalitățile normative ale infracțiunii prevăzute la art.302 CP RM. La moment, constrângerea la cerșetorie, în prezența condițiilor necesare, intră sub incidența art.165 CP RM. Aceasta o demonstrează și faptul că, în conformitate cu aceeași lege, alin.(1) art.165 CP RM a fost completat cu cuvintele „pentru cerșetorie”;

6) scopul urmărit de făptuitor. În conformitate cu art.302 CP RM, scopul infracțiunii de organizare a cerșetoriei constă în obținerea pentru făptuitor sau pentru alte persoane a unor foloase materiale injuste. În doctrina penală se afirmă, cu drept cuvânt, că numai în subsidiar un asemenea scop poate fi urmărit la săvârșirea traficului de ființe umane [47]. Scopul indispensabil al traficului de ființe umane îl constituie exploatarea victimei. Dacă o persoană este constrânsă la cerșetorie, scopul făptuitorului este să o exploateze, deci este aplicabil art.165 CP RM;

7) finalitatea sau, în alți termeni, scopul final urmărit de făptuitor. Astfel, în cazul traficului de ființe umane urmărind exploatarea victimei în cerșetorie, făptuitorul își însușește – în totalitate sau într-o proporție ce semnifică exploatarea – foloasele materiale injuste rezultate din practicarea cerșetoriei de către victimă. În același timp, în cazul infracțiunii de organizare a cerșetoriei, o parte substanțială din astfel de foloase îi revine victimei;

8) cele mai multe dintre circumstanțele agravante prevăzute la art.165 CP RM nu au un corespondent în art.302 CP RM.

Înceind examinarea problemei privind delimitarea traficului de ființe umane de infracțiunea de organizare a cerșetoriei, vom menționa că o abordare similară cu cea a raportului dintre traficul de ființe umane și proxenetism o prezintă raportul dintre infracțiunile specificate la art.165 și 302 CP RM:

- 1) nu este cu putință o concurență dintre o parte și un întreg între art.302 și art.165 CP RM, sau viceversa;
- 2) nu este posibil concursul ideal dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 302 CP RM;
- 3) nu este cu putință transformarea infracțiunii de organizare a cerșetoriei în infracțiunea de trafic de ființe umane;
- 4) este posibil, concursul real în cele mai variate forme, dintre infracțiunile specificate la art.165 și 302 CP RM.

În continuare, delimitării vor fi supuse **infracțiunile prevăzute la art.165 și 362 CP RM**. La art.362 CP RM se stabilește răspunderea pentru infracțiunea de trecere ilegală a frontierei de stat, adică pentru trecerea frontierei de stat a Republicii Moldova, eludându-se controlul de frontieră sau tăinuindu-se de el.

Mai întâi vor fi prezentate *asemănările* între cele două fapte infracționale:

- 1) relațiile sociale cu privire la integritatea corporală sau sănătatea persoanei pot constitui obiectul juridic secundar al celor două infracțiuni;
- 2) ambele infracțiuni au un obiect material, atunci când presupun o influențare directă asupra corpului persoanei;
- 3) la alin.(4) art.165 și la alin.(4) art.362 CP RM se stabilește posibilitatea de liberare de răspundere penală a victimei traficului de ființe umane;
- 4) ambele infracțiuni presupun o deplasare în spațiu: în toate cazurile – în ipoteza infracțiunii prevăzute la art.362 CP RM; în cazul transportării victimei – în ipoteza infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM;
- 5) ambele infracțiuni pot presupune aplicarea, în subsidiar, a violenței față de victima infracțiunii;
- 6) atât traficul de ființe umane, cât și trecerea ilegală a frontierei de stat sunt infracțiuni formale;
- 7) ambele infracțiuni sunt săvârșite cu intenție directă;
- 8) subiecții ambelor infracțiuni au vârsta de 16 ani ca vârstă minimă a răspunderii penale;
- 9) aplicarea (folosirea) armei, în calitate de circumstanță agravantă, este stabilită atât în art.165 CP RM, cât și în art.362 CP RM etc.

*Deosebiri*le dintre infracțiunile specificate la art.165 și 362 CP RM sunt:

- 1) conținutul diferit al obiectului juridic generic și al obiectului juridic special al infracțiunii. Astfel, în cazul infracțiunii de trecere ilegală a frontierei de stat, obiectul juridic generic îl formează relațiile sociale cu privire la securitatea de stat și la funcționarea normală a autorităților publice. Obiectul juridic special al acestei infracțiuni îl constituie relațiile sociale cu privire la inviolabilitatea frontierei de stat. Doar în ipoteza specificată la lit.a) alin.(3) art.362 CP RM se poate vorbi despre existența unui obiect juridic complex al infracțiunii;
- 2) obiectul juridic secundar al infracțiunii de trafic de ființe umane include o gamă comparativ mai largă de valori și relații sociale;
- 3) în general, structura laturii obiective a infracțiunii prevăzute la art.362 CP RM nu are un caracter complex;
- 4) infracțiunea de trecere ilegală a frontierei de stat nu are un scop special;
- 5) persoana juridică nu poate fi subiectul infracțiunii specificate la art.362 CP RM;
- 6) cele mai multe dintre circumstanțele agravante ale traficului de ființe umane nu sunt cunoscute infracțiunii prevăzute la art.362 CP RM etc.

Aparte ne vom referi la unul din aspectele delimitării infracțiunii de trafic de ființe umane de infracțiunea de trecere ilegală a frontierei de stat.

Astfel, O.Coșleț este de părere că infracțiunea de trafic de ființe umane presupune deplasarea victimei dintr-o țară în alta [48]. Să fie oare deplasarea peste frontiera de stat una dintre asemănările dintre cele două infracțiuni?

Se pare că un asemenea punct de vedere este împărtășit și de practica judiciară. Iată o secvență din motivarea unei soluții judiciare: „*Proxenetismul se consideră consumat din momentul luării de către victimă a hotărârii de a practica prostituția, indiferent dacă această hotărâre a fost sau nu realizată. Adică, victima cunoaște din timp că va practica prostituția. Și aceste acțiuni infracționale trebuie să înceapă și să se realizeze pe teritoriul Republicii Moldova. Însă, după cum s-a stabilit în cauză, O.B. a organizat și a finanțat transportarea victimelor peste frontiera Republicii Moldova – în Turcia. Tot ea a urmărit ca părțile vătămate să fie preluate în aeroportul din or. Istanbul de către cetățeanul neidentificat, care a luat pașapoartele victimelor și a dirijat exploatarea sexuală comercială a acestora. Prin urmare, instanțele de fond și de recurs au ajuns corect la concluzia de vinovăție a lui O.B., calificând just acțiunile acesteia în baza lit.b), d) alin.(2) art.165 CP RM*” [49].

Urmărind logica acestei motivări, putem ajunge la concluzia că dacă o persoană deplasează o altă persoană peste frontiera de stat pentru ca aceasta să practice prostituția în străinătate, este suficient ca o astfel de faptă să fie calificată conform art.165 CP RM. O altă concluzie ar fi că proxenetismul este o infracțiune cu caracter intern, pe când traficul de ființe umane este o infracțiune cu caracter transnațional.

Iată o secvență dintr-o altă motivare a unei soluții judiciare, la fel de curioasă: „*Colegiul penal mai atrage atenția asupra faptului că, reieșind din declarațiile părții vătămate, cu puțin timp înainte de plecare spre aeroport, Ț.V. i-ar fi transmis victimei suma de 600 dolari SUA, spunându-i că aceasta e necesară pentru a fi prezentată la frontieră în Turcia. Însă, la reținere, L.L. avea asupra sa doar 500 dolari SUA, întrucât ceilalți 100 dolari SUA i-a cheltuit pentru necesități personale. Acest fapt nu i-ar fi permis accesul pe teritoriul Turciei, ceea ce ar face imposibilă existența infracțiunii de trafic de ființe umane*” [50].

Rezultă că până la frontiera cu Turcia infracțiunea lui Ț.V. se numește „proxenetism”, iar după trecerea acesteia aceeași infracțiune se numește deja „trafic de ființe umane”?

Între timp, la lit.g) pct.1 al Hotărârii Plenului nr.37/2004 se menționează că traficul de ființe umane se prezumă că poate fi săvârșit atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și peste hotarele ei. Fără a evoca pretinse prezumții, într-o manieră mai tranșantă, la alin.(2) art.30 al Legii nr.241/2005 se stabilește: „Infracțiunile de trafic de ființe umane au un caracter atât național, cât și transnațional”. De asemenea, conform art.2 al Convenției Consiliului Europei din 03.05.2005 privind lupta împotriva traficului de ființe umane [51], Convenția dată se aplică tuturor formelor de trafic de ființe umane, celor naționale sau transnaționale.

Întrebarea noastră este următoarea: de ce unele persoane abilitate aplică răspunderea pentru traficul de ființe umane, fără a lua în considerație aceste prevederi? Să existe o sursă normativă ierarhic superioară care să stabilească caracterul transnațional al traficului de ființe umane și, respectiv, caracterul național al proxenetismului? Deocamdată, aceste întrebări rămân fără răspunsuri.

În ce ne privește, considerăm că atât traficul de ființe umane, cât și proxenetismul pot avea caracter național sau transnațional.

Suntem de acord cu cele menționate în pct.16 al Hotărârii Plenului nr.37/2004, anume: dacă traficul de ființe umane este însoțit de trecerea ilegală a frontierei Republicii Moldova, acțiunile traficantului urmează a fi încadrate suplimentar conform art.362 CP RM.

Așadar, în acest caz vom fi în prezența concursului ideal dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 362 CP RM.

Dacă victima traficului de ființe umane este trecută legal peste frontiera de stat, făptuitorului i se aplică doar art.165 CP RM. Or, nu poate fi un concurs ideal cu o faptă conformă cu legea. De asemenea, în acest caz este important să nu confundăm transportarea victimei, ca parte a traficului de ființe umane, cu trecerea legală a frontierei de stat. Trecerea frontierei de stat – legală sau ilegală – nu se absoarbe de infracțiunea de trafic de ființe umane, făcând parte dintr-un alt sistem de referință.

În final, vom efectua **delimitarea infracțiunii de trafic de ființe umane în raport cu infracțiunea de organizare a migrației ilegale (art.362¹ CP RM).**

La art.362¹ CP RM se prevede răspunderea pentru organizarea, în scopul obținerii, direct sau indirect, a unui folos financiar sau material, a intrării, șederii, tranzitării ilegale a teritoriului statului sau a ieșirii de pe acest teritoriu a persoanei care nu este nici cetățean, nici rezident al acestui stat.

De exemplu, în baza lit.c) alin.(2) art.362¹ CP RM au fost condamnate I.N., N.B., S.T. și I.I. În perioada noiembrie 2008-ianuarie 2009, făptuitorii menționați, împărțind rolurile între ei, urmărind scopul dobândirii unui folos financiar direct de 3500 euro, au organizat intrarea și șederea ilegală a lui B.E. pe teritoriul Franței [52].

La delimitarea infracțiunilor prevăzute la art.165 și 362¹ CP RM se referă, probabil, următoarea explicație din pct.16 al Hotărârii Plenului nr.37/2004: „Urmează de delimitat traficul de ființe umane de contrabanda migratorilor. În cazul contrabandei migratorilor, un element determinant este trecerea ilegală a frontierei. Această infracțiune face parte din categoria infracțiunilor contra statului, iar traficul este o infracțiune contra persoanei”. Am spus „probabil”, pentru că legislației Republicii Moldova nu-i este cunoscută noțiunea „contrabanda migratorilor”. Astfel că putem doar presupune la care faptă se referă explicația citată mai sus.

În vederea delimitării infracțiunilor prevăzute la art.165 și 362¹ CP RM, întâi de toate vor fi punctate asemănările dintre cele două infracțiuni:

- 1) ambele infracțiuni au victime: persoana traficată – în cazul traficului de ființe umane; migrantul ilegal – în cazul infracțiunii prevăzute la art.362¹ CP RM;
- 2) ambele infracțiuni sunt infracțiuni formale;

3) atât traficul de ființe umane, cât și organizarea migrației ilegale se săvârșesc cu intenție directă calificată de un scop special;

4) 16 ani este vârsta minimă a răspunderii penale în cazul ambelor infracțiuni;

5) persoana juridică poate fi subiectul ambelor infracțiuni;

6) circumstanțele agravante specificate la lit.b), c) alin.(2) și la lit.a) alin.(3) art.362¹ CP RM au corespondenți în art.165 CP RM etc.

Există și suficiente *deosebiri* între cele două infracțiuni confruntate:

1) conținutul obiectului juridic generic și al obiectului juridic special al infracțiunii. Astfel, de exemplu, din dispoziția de la alin.(1) art.362¹ CP RM rezultă că obiectul juridic special al infracțiunii de organizare a migrației ilegale îl formează relațiile sociale cu privire la intrarea, șederea sau tranzitarea teritoriului statului de către persoana care nu este cetățean sau rezident al aceluși stat;

2) obiectul juridic special al organizării migrației ilegale nu are un caracter complex;

3) structura laturii obiective a infracțiunii prevăzute la art.362¹ CP RM nu presupune prezența unei acțiuni principale și a unei acțiuni adiacente;

4) organizarea migrației ilegale nu presupune o influențare asupra victimei, care să-i altereze consimțământul de a-i fi organizată migrația;

5) infracțiunea specificată la art.362¹ CP RM are un caracter transnațional în toate cazurile;

6) conținutul diferit al scopului infracțiunii. Astfel, nu scopul de exploatare, dar scopul obținerii, directe sau indirecte, a unui folos financiar sau material este scopul urmărit de subiectul infracțiunii prevăzute la art.362¹ CP RM. Doar în subsidiar, și nu în toate cazurile (scopul exploatarei sexuale necomerciale este un asemenea caz) acest scop poate fi urmărit de subiectul infracțiunii prevăzute la art.165 CP RM;

7) majoritatea circumstanțelor agravante ale traficului de ființe umane nu se regăsesc în contextul infracțiunii prevăzute la art.362¹ CP RM etc.

Din cauza numeroaselor diferențe de esență dintre cele două infracțiuni comparate, considerăm că nu este posibilă concurența dintre o parte și un întreg între art.165 și 362¹ CP RM, nici concursul ideal dintre cele două infracțiuni. În schimb, este posibil concursul real dintre cele două infracțiuni. În opinia noastră, nu este posibil ca, prin aceeași acțiune, să fie săvârșit atât traficul de ființe umane, cât și organizarea migrației ilegale. În acest sens, situația nu se deosebește considerabil de cea privind imposibilitatea concursului ideal dintre traficul de ființe umane și organizarea cerșetoriei. Nu este cu puțință ca, prin aceeași acțiune, să fie respectat și alterat consimțământul victimei, să fie constrânsă victima și să se ajungă benevol la o înțelegere cu făptuitorul. Din aceste considerente, nu este posibil concursul ideal dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 362¹ CP RM.

În urma examinării problemei delimitării traficului de ființe umane de unele infracțiuni adiacente, formulăm următoarele **concluzii**:

1) în ipoteza prevăzută la lit.a) alin.(1) art.165 CP RM, atunci când traficul de ființe umane presupune răpirea victimei, nu este necesară calificarea suplimentară conform art.164 CP RM;

2) privațiunea ilegală de libertate (art.166 CP RM) se absoarbe organic de infracțiunea prevăzută la art.165 CP RM. În același timp, atunci când exploatarea victimei urmează traficului de ființe umane, anume infracțiunea de privațiune ilegală de libertate este susceptibilă, în primul rând, să formeze concursul real cu infracțiunea prevăzută la art.165 CP RM. Aceasta pentru că, de regulă, victima exploatarea se află în condițiile unei limitări totale sau parțiale a libertății fizice;

3) nu este posibil ca traficul de ființe umane să absoarbă infracțiunea specificată la art.167 CP RM. Atunci când este realizat scopul traficului de ființe umane, exprimat în exploatarea în sclavie și în condiții similare sclaviei, infracțiunea de trafic de ființe umane va constitui un concurs real cu infracțiunea prevăzută la art.167 CP RM;

4) traficul de ființe umane poate absorbi infracțiunea prevăzută la art.168 CP RM numai atunci când această infracțiune apare în modalitatea de ținere a persoanei în servitute pentru achitarea unei datorii. Realizarea scopului traficului de ființe umane sub formă de exploatare prin muncă sau servicii forțate în celelalte două modalități, specificate în art.168 CP RM, atestă concursul real dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 168 CP RM;

5) dacă, în legătură cu infracțiunea prevăzută la art.220 CP RM, victima proxenetismului este lipsită de libertate, se impune calificarea suplimentară în baza art.166 CP RM;

6) în ipoteza proxenetismului, consimțământul victimei de a se prostitua este de esență acestei infracțiuni. Iată de ce, dacă lipsește consimțământul de prostituare sau dacă acesta e prezent, însă este viciat, nu poate fi vorba despre infracțiunea de proxenetism;

- 7) în cazul infracțiunii de proxenetism, victima nu poate fi constrânsă să practice prostituția;
- 8) scopul infracțiunii de proxenetism constă nu în exploatarea sexuală a victimei în prostituție, dar în practicarea prostituției de către o altă persoană;
- 9) nu este posibil ca traficul de ființe umane să absoarbă proxenetismul. Nu este posibil concursul ideal dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 220 CP RM;
- 10) dacă lipsește consimțământul victimei de a practica cerșetoria sau dacă acesta este prezent, însă este viciat, nu se poate atesta infracțiunea specificată la art.302 CP RM;
- 11) la art.302 CP RM se are în vedere determinarea la cerșetorie, nu constrângerea la cerșetorie;
- 12) nu este posibil ca traficul de ființe umane să absoarbă infracțiunea de organizare a cerșetoriei. Nu este posibil concursul ideal dintre infracțiunile specificate la art.165 și 302 CP RM;
- 13) atât traficul de ființe umane, cât și proxenetismul pot avea caracter național sau transnațional;
- 14) organizarea migrației ilegale (art.362¹ CP RM) nu presupune o influențare asupra victimei, care să-i altereze consimțământul de a-i fi organizată migrația;
- 15) nu este posibil ca traficul de ființe umane să absoarbă organizarea migrației ilegale. Nu este posibil concursul ideal dintre infracțiunile prevăzute la art.165 și 362¹ CP RM.

Referințe:

1. Busuncean T. Traficul transfrontalier cu persoane: sugestii asupra fenomenului existent pe teritoriul Republicii Moldova. <http://iabp-moldova.org>
2. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție din 26.10.2009. Dosarul nr.4-1re-415/09. www.csj.md
3. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 24.11.2009. Dosarul nr.1re-1220/09. www.csj.md
4. Mateuț Gh., Petrescu V.E., Ștefăroi N. și alții. Traficul de ființe umane: infractor, victimă, infracțiune. - Iași: Asociația Alternative Sociale, 2005, p.120.
5. Case *Rantsev v. Cyprus and Russia*. www.cmiskp.echr.coe.int
6. Brînză S., Ulianoschi X., Stati V. și alții. Drept penal. Partea Specială. - Chișinău: Cartier, 2005, p.150.
7. Mateuț Gh., Petrescu V.E., Ștefăroi N. și alții. Op. cit., p.125.
8. Mutu-Strulea M. Tangențele traficului de ființe umane cu unele infracțiuni adiacente // Revista științifică a USM „Studia Universitatis”. Seria „Științe sociale”, 2008, nr.1, p.111-113.
9. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 12.03.2008. Dosarul nr.1ra-369/2008. www.csj.md; Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 25.11.2008. Dosarul nr.1ra-1145/08. www.csj.md.
10. Botnaru Gh., Bujor V., Bejan O. Caracterizare criminologică și juridico-penală a traficului de ființe umane. Chișinău: Ericson S.R.L., 2008, p.89.
11. Акимов Ю.Ю. Использование рабского труда: уголовно-правовой аспект: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Тюмень, 2010, с.11.
12. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1.
13. Mateuț Gh., Petrescu V.E., Ștefăroi N. și alții. Op. cit., p.126.
14. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 06.02.2008. Dosarul nr.1ra-242/08. www.csj.md; Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 25.11.2008. Dosarul nr.1ra-1145/08. www.csj.md.
15. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 17.06.2008. Dosarul nr.1ra-778/08. www.csj.md.
16. Sentința Judecătorei raionului Ștefan-Vodă din 15.07.2010. Dosarul nr.1-128/10. <http://jsv.justice.md>
17. Hotca M.A. Codul penal. Comentarii și explicații. - București: C.H. Beck, 2007, p.384.
18. Botnaru Gh., Bujor V., Bejan O. Op. cit., p.89.
19. Oprea S.L. Proxenetism. Trafic de persoane. Trafic de minori. Asemănări. Deosebiri. Dificultăți în administrarea probatoriilor. www.mpublic.ro
20. Botnaru Gh., Bujor V., Bejan O. Op. cit., p.85.
21. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 31.03.2009. Dosarul nr.1ra-268/09. www.csj.md
22. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție din 07.04.2008. Dosarul nr.4-1re-89/2008. www.csj.md
23. Popa V. Delimitarea traficului de ființe umane de proxenetism // Probleme de politică penală în domeniul prevenirii și combaterii traficului de ființe umane și a migrației ilegale. Materialele Conferinței științifice studentești, Chișinău, 15.04.2006. - Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, 2006, p.68-74.
24. Olaru C. Aspecte comparative între infracțiunea de proxenetism, dispozițiile art.189 alin.(3) din Codul penal și prevederile Legii nr.678/2001 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane // Dreptul, 2003, nr.4, p.141-142.
25. Brînză S. Unele reflecții asupra apărării penale a libertății persoanei împotriva infracțiunii de răpire a unei persoane (art.164 CP RM) // Revista Națională de Drept, 2008, nr.1, p.8-14.
26. Mateuț Gh., Petrescu V.E., Ștefăroi N. și alții. Op. cit., p.118.
27. Oprea S.L. Op. cit. www.mpublic.ro

28. Brînză S., Stati V. Delimitarea traficului de ființe umane și a traficului de copii de infracțiunile conexe // Revista Națională de Drept, 2009, nr.3, p.2-10.
29. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 12.03.2008. Dosarul nr.1ra-397/08. www.csj.md
30. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 20.01.2009. Dosarul nr.1ra-14/09. www.csj.md
31. Hotărârea Plenumului Curții Supreme de Justiție din 05.10.2009. Dosarul nr.4-1re-576/09. www.csj.md
32. Stati V. Practicarea de proxenetism în legea penală a Republicii Moldova // Revista Națională de Drept, 2006, nr.9, p.21-22.
33. Popa V. Op. cit., p.68-74.
34. Oprea S.L. Op. cit. www.mpublic.ro
35. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 09.06.2009. Dosarul nr.1ra-597/09. www.csj.md
36. Oprea S.L. Op. cit. www.mpublic.ro; Brînză S., Stati V. Delimitarea traficului de ființe umane și a traficului de copii de infracțiunile conexe: experiența Republicii Moldova // Jurnalul de Studii Juridice (Iași, România), 2009, nr.1-2, p.39-58.
37. Hotca M.A., Dobrinou M. Infracțiuni prevăzute în legi speciale. Comentarii și explicații. Vol.I. - București: C.H. Beck, 2008, p.56-57.
38. Лаевский В. Противодействие торговле людьми: некоторые вопросы квалификации преступлений // Судовы веснік, 2006, №.3, с.14-17.
39. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 19.02.2008. Dosarul nr.1ra-32/08. www.csj.md
40. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 25.08.2009. Dosarul nr.1ra-707/2009. www.csj.md
41. Borodac A. Manual de drept penal. Partea Specială. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2004, p.444.
42. Brînză S., Ulianoschi X., Stati V. și alții. Op. cit., p.561.
43. Botnaru Gh., Bujor V., Bejan O. Op. cit., p.88.
44. Brînză S., Stati V. Delimitarea traficului de ființe umane și a traficului de copii de infracțiunile conexe // Revista Institutului Național al Justiției, 2008, nr.4, p.32-40.
45. Sentința Judecătorei raionului Ștefan-Vodă din 18.05.2010. Dosarul nr.1-90/10. <http://jsv.justice.md>
46. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.189.
47. Brînză S., Stati V. Delimitarea traficului de ființe umane și a traficului de copii de infracțiunile conexe // Revista Institutului Național al Justiției, 2008, nr.4, p.32-40.
48. Coșleț O. Analiza juridico-penală a componenței de infracțiune prevăzute la art.165 „Traficul de ființe umane” din Codul penal // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”. Vol.I. - Chișinău: CE USM, 2003, p.133-135.
49. Hotărârea Plenumului Curții Supreme de Justiție din 23.11.2009. Dosarul nr.4-1re-585/09. www.csj.md
50. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 30.11.2009. Dosarul nr.1ra-945/09. www.csj.md
51. Council of Europe. Convention on action against trafficking in human beings. www.coe.int
52. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 10.06.2010. Dosarul nr.1r-167/2010. <http://ca.justice.md>

Prezentat la 24.09.2010